

Uloga separacije – individuacije u odnosu roditeljskoga prihvaćanja – odbacivanja i psihološke prilagodbe u razdoblju prijelaza u odraslost

Klara Saganić¹, Sanja Smojver-Ažić² i Mihaela Večerina³

¹ Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija, Odsjek za psihologiju, Zagreb, Hrvatska

² Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju, Rijeka, Hrvatska

³ *Kutak za tebe*, obrt za savjetovanje i edukaciju, Zagreb, Hrvatska

Sažetak

Prethodna istraživanja ukazuju na negativne učinke percipiranoga roditeljskog odbacivanja u djetinjstvu na psihološku prilagodbu u prijelazu u odraslost. U kontekstu teorije interpersonalnoga prihvaćanja – odbacivanja (teorije IPAR) kao moguću zaštitni faktor predložen je diferencirani pojam o sebi. S obzirom na to da je riječ o ishodu koji je rezultat uspješne sekundarne separacije – individuacije, cilj je ovoga istraživanja bio ispitati je li separacija – individuacija moderator u odnosu roditeljskoga prihvaćanja – odbacivanja i psihološke prilagodbe u prijelazu u odraslost. Budući da i sam proces separacije – individuacije može biti narušen zbog lošega odnosa s roditeljima u djetinjstvu, ispitana je i moguća medijacijska uloga toga konstrukta u odnosu roditeljskoga odbacivanja i psihološke prilagodbe. U istraživanju su analizirani odgovori 169 sudionica u dobi od 18 do 27 godina ($M = 21.87$) prikupljeni *online* upitnikom. Korišteni su sljedeći instrumenti: Upitnik roditeljskoga prihvaćanja – odbacivanja (Rohner i Ali, 2020), Upitnik psihološke prilagodbe (Rohner i Ali, 2020) i Upitnik separacije – individuacije za adolescente (Smojver-Ažić, 1998). Utvrđeno je da samo jedna dimenzija separacije – individuacije (sputanost zbog roditeljske kontrole) djeluje kao zaštitni faktor, odnosno ublažava negativne efekte percipiranoga majčina odbacivanja u djetinjstvu na trenutnu psihološku prilagodbu. Tri dimenzije separacije – individuacije (sputanost zbog roditeljske kontrole, negiranje potrebe za drugima i zdrava nezavisnost) značajni su medijatori u odnosu roditeljskoga odbacivanja i psihološke prilagodbe. Također, očevo odbacivanje ima značajan izravan doprinos lošoj psihološkoj prilagodbi. Dobiveni rezultati proširuju spoznaje o važnosti odnosa s roditeljima u djetinjstvu, kao i ishoda procesa separacije – individuacije, za uspješnu psihološku prilagodbu u prijelazu u odraslost.

Ključne riječi: roditeljsko prihvaćanje – odbacivanje, teorija IPAR, psihološka prilagodba, prijelaz u odraslost, separacija – individuacija

Klara Saganić <https://orcid.org/0000-0001-6111-6785>

Sanja Smojver-Ažić <https://orcid.org/0000-0002-4389-6463>

✉ Klara Saganić, Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Borongajska cesta 83 d, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-adresa: klara.saganic1@gmail.com

Uvod

Prijelaz u odraslost (engl. *emerging adulthood*) predstavlja razdoblje između adolescencije i odrasle dobi (Arnett, 2014) te uključuje specifične razvojne izazove koji utječu na psihološku prilagodbu mladih osoba. U hrvatskoj se literaturi koriste različiti nazivi za to razdoblje: odrasla dob / odraslost u nastajanju, nadolazeća odraslost ili prijelaz u odraslost, što sve označava prijelaznu prirodu toga životnog razdoblja između 18. i 29. godine života (Živčić-Bećirević i sur., 2020). Prema Arnettu (2014) mlade osobe u tome razdoblju imaju osjećaj da su između adolescencije i odrasle dobi, što je povezano s kriterijima odraslosti koji se ostvaruju postupno, kao što su prihvaćanje odgovornosti za sebe i donošenje nezavisnih odluka. Taj osjećaj može izazvati anksioznost i depresivnost kod nekih osoba zbog uvjerenja da bi u toj životnoj dobi trebali biti odrasliji nego što se osjećaju. Kriteriji odraslosti prema Arnettu (1998) uključuju prihvaćanje odgovornosti za sebe, financijsku nezavisnost, nezavisnost u donošenju odluka, uspostavu vlastitoga kućanstva i generalnu nezavisnost. Gledano iz razvojne perspektive, za postizanje navedenih kriterija potreban je prijelaz iz stanja ovisnosti o roditeljima u stanje samostalnosti i nezavisnosti – financijske, stambene, zakonske, ali i psihološke. Prijelaz u odraslost stoga je razvojno razdoblje u kojemu dolazi do najveće promjene u odnosu pojedinca i konteksta razvoja (obitelji) (Tanner, 2006). Prema podacima dobivenima na američkome uzorku u istraživanju Cohena i suradnika (2003) u razdoblju od 17. do 27. godine postoji generalni trend postizanja sve veće financijske i stambene nezavisnosti te uspostave romantičnih veza i dobivanja djece. Noviji statistički podatci svjedoče o nešto kasnijemu prosječnom postizanju pokazatelja odraslosti kod mladih Europljana (Eurostat, 2023a). Tijekom posljednjih dvaju desetljeća sve veći dio mladih ljudi odgađa ulazak u svijet rada te nastavlja tražiti prilike za daljnje obrazovanje i usavršavanje (Eurostat, 2023a). Znatno se povećala prosječna dob u kojoj mladi u Hrvatskoj napuštaju roditeljski dom. Dok je 2002. godine prosječna dob u kojoj Hrvati odlaze iz obiteljskoga doma i započinju samostalno živjeti u dobnoj skupini od 18. do 34. godine iznosila 28.3 godine (30.2 godine za muškarce i 26.5 godina za žene), do 2021. godine porasla je na 33.3 godine (34.9 godina za muškarce i 31.8 godina za žene) (Eurostat, 2023b). Osim što danas mladi sve kasnije ostvaruju svoju financijsku i stambenu nezavisnost, povećala se i prosječna dob pri ulasku u brak i dobivanju prvoga djeteta. Prosječna starost ženika pri sklapanju prvoga braka bila je 31.7, a nevjeste 29.3 godine, dok su prvorotkinje danas u Hrvatskoj sedam godina starije nego prije 50 godina te se na porod odlučuju s oko 29 godina (Državni zavod za statistiku, 2021). Međutim, različiti pojedinci ostvaruju kriterije odraslosti u različito vrijeme, a kao faktore koji doprinose toj varijabilnosti Tanner (2006) navodi obiteljske karakteristike (separaciju – individuaciju) i karakteristike pojedinca (razvoj ega). Osobe sa zdravom separacijom – individuacijom imat će bolju prilagodbu i bit će uspješnije u ostvarivanju kriterija odraslosti.

Separacija – individuacija predstavlja proces kroz koji pojedinac postaje sposoban razlikovati sebe od drugih bliskih osoba te razvija jedinstven identitet (Summers, 1994). Koncept separacije – individuacije potječe iz psihoanalitičke teorije Margaret Mahler. Prema Mahler (1972) separacija – individuacija odvija se u razdoblju ranoga djetinjstva tijekom kojega se postupno razvija djetetov osjećaj sebe i doživljaj autonomije u odnosu na emocionalnu dostupnost roditelja kroz njegovu internaliziranu sliku. Dok Mahler u svojem opisu procesa separacije – individuacije stavlja naglasak na djetinjstvo, Bloss (1967) govori o adolescenciji kao o sekundarnome procesu individuacije. Tako je prema Mahler pokazatelj uspješne separacije – individuacije u djetinjstvu konstantnost objekta, dok Bloss ističe da je u adolescenciji pokazatelj uspješne separacije – individuacije postizanje nezavisnosti pojedinca o internaliziranim i infantilnim slikama roditelja. Odnosno, mlada osoba treba razviti pojam o sebi koji je različit od internaliziranih roditeljskih ideala. To kognitivno distanciranje od roditelja nije zapreka daljnjemu toplomu i podržavajućem odnosu s roditeljima nego predstavlja preduvjet uspostave bliskih odnosa s drugim osobama, bez jednostavnoga ponavljanja obrazaca ponašanja usvojenih u odnosu s roditeljima. Ta odvojenost od roditelja očituje se kroz (1) neidealiziranje roditelja i njihovih mišljenja, uvjerenja i postupaka, (2) prepoznavanje da su roditelji obične osobe s vlastitim privatnim životom, (3) održavanje osobnoga privatnog života, (4) nezavisnost o funkcionalnoj i emocionalnoj podršci roditelja, (5) nezavisnost o pretjeranim negativnim osjećajima prema roditeljima koji ukazuju na neriješene konflikte, (6) materijalnu nezavisnost i (7) fizičku nezavisnost (napuštanje doma) (Koepke i Denissen, 2012).

S obzirom na navedene kriterije koji upućuju na uspješnu separaciju – individuaciju, možemo zaključiti da proces separacije – individuacije ne završava s adolescencijom, već se proteže i na razdoblje prijelaza u odraslost. Prema perspektivi cjeloživotnih razvojnih sustava (Tanner, 2006) ponovno centriranje (engl. *recentering*) ključan je proces u toj razvojnoj fazi. Ono uključuje promjenu u moći, odgovornosti i zavisnosti koju doživljavaju osobe u prijelazu u odraslost, pri čemu dolazi do zamjene roditeljske regulacije samoregulacijom. Odnos roditelja s djecom u tome razdoblju uključuje specifične izazove. Dok se u adolescenciji većina konflikata odnosi na konkretne svakodnevne aktivnosti i pravila, u razdoblju prijelaza u odraslost konflikti se više odnose na psihološku komponentu izgradnje selfa kao zasebnoga, no povezanog pojedinca, odnosno na proces separacije – individuacije (Tanner, 2006). Granice između osobe u prijelazu u odraslost i primarne obitelji postaju jasnije definirane, što dovodi do završne faze procesa ponovnoga centriranja i prijelaza u ranu odraslu dob koja je karakterizirana uspostavom karijere i zasnivanjem vlastite obitelji. U istraživanjima se, ovisno o polaznome teorijskome modelu, koriste različite konceptualizacije konstrukta separacije – individuacije. Tako, primjerice, Lapsley i Edgerton (2002) koriste upitnik Hoffmana (1984) koji polazi od psihodinamske interpretacije razvoja ega u adolescenciji (Bloss, 1979) i razlikuje funkcionalnu nezavisnost, nezavisnost u stavovima, emocionalnu nezavisnost i konfliktnu nezavisnost. U istraživanju Levine

i suradnika (1986) proces separacije temelji se na teorijskome modelu Mahler te rezultira sljedećim dimenzijama: negiranje zavisnosti, separacijska anksioznost, potreba za jako bliskim odnosima, anksioznost zbog roditeljske kontrole, samousmjerenost, traženje brige i zdrava separacija. Prilagodбом toga upitnika na hrvatskome uzorku (Smojver-Ažić, 1998) dobivene su donekle modificirane dimenzije, što je u skladu i s nalazima drugih autora (npr. McClanahan i Holmbeck, 1992).

Istraživanja pokazuju da je zdrava separacija – individuacija prediktor prilagodbe u razdoblju prijelaza u odraslost. U istraživanju Mattanah i suradnika (2004) ispitano je je li separacija – individuacija medijator u odnosu privrženosti roditeljima i prilagodbe na studij. Pritom su mjerena tri aspekta separacije – individuacije koji predstavljaju anksioznost zbog separacijskoga procesa: separacijska anksioznost, strah od stapanja i očekivanje odbacivanja. Rezultati su pokazali da je separacija – individuacija značajan medijator u odnosu sigurne privrženosti ocu i majci s jedne strane te akademske, socijalne i osobno-emocionalne prilagodbe na studij s druge strane. Delhaye i suradnici (2012) ispitali su odnos percipiranoga roditeljstva, separacije – individuacije i emocionalne prilagodbe na uzorku belgijskih studenata. Mjerene su tri dimenzije separacije – individuacije: pretjerana zavisnost, zdrava separacija i pretjerana autonomija. Rezultati istraživanja pokazali su da je pretjerana autonomija značajan medijator u odnosu kvalitetnijega percipiranog roditeljstva i emocionalne prilagodbe. Također, zdrava separacija doprinosila je većoj emocionalnoj prilagodbi, dok se pretjerana zavisnost nije pokazala povezanom s emocionalnom prilagodбом. Lapsley i Edgerton (2002) u svojem su istraživanju ispitali odnos separacije – individuacije, stilova privrženosti i prilagodbe na studij. Prilagodba na studij bila je u pozitivnoj korelaciji sa sigurnom privrženošću. Mjereno je nekoliko dimenzija separacije – individuacije: funkcionalna nezavisnost, nezavisnost u stavovima, emocionalna nezavisnost i konfliktna nezavisnost (sloboda od pretjerane krivnje i anksioznosti) te disfunkcionalna separacija – individuacija (patologija u separacijsko-individuacijskome procesu). Disfunkcionalna separacija – individuacija i konfliktna nezavisnost imale su značajan doprinos lošijoj socijalnoj i osobno-emocionalnoj prilagodbi na studij, dok se ostale dimenzije separacije – individuacije nisu pokazale značajnim prediktorima prilagodbe na studij.

Kao što prethodno spomenuta istraživanja pokazuju, zdrava separacija – individuacija važna je za psihološku prilagodbu osobe u prijelazu u odraslost. Odnos s roditeljima važan je za ostvarivanje zdrave separacije, a disfunkcionalni obiteljski odnosi mogu otežati proces separacije – individuacije. U tome je kontekstu posebno istraživana uloga pretjerane roditeljske kontrole (Kins i sur., 2012; Koepke i Denissen, 2012). Psihološka kontrola predstavlja karakteristiku roditelja koji koriste manipulativna ponašanja (npr. ulijevanje osjećaja krivnje, posramljivanje, uskraćivanje ljubavi) da bi naveli dijete da zadovolji njihova očekivanja (Kins i sur., 2012). Ako roditelji takvim ponašanjem nastoje navesti dijete da im ostane fizički i

emocionalno blisko, ono u razdoblju prijelaza u odraslost može imati strah od odbacivanja i gubitka bliskih osoba te postati pretjerano zavisno o drugima. S druge strane, ako roditelji koriste manipulativna ponašanja da bi dijete naveli da ostvari neke standarde uspjeha, ono može razviti disfunkcionalnu nezavisnost, odnosno težiti ostvarenju uspjeha zanemarujući svoju potrebu za povezanošću s drugima. Osim roditeljske kontrole, sigurna privrženost roditeljima važan je prediktor zdrave separacije – individuacije (Mattanah i sur., 2004).

U dosadašnjim istraživanjima o odnosu roditeljskoga ponašanja i separacije – individuacije u razdoblju prijelaza u odraslost većinom je u fokusu bio trenutni odnos s roditeljima. Međutim, separacija – individuacija dugogodišnji je proces te raniji odnos s roditeljima zasigurno polaže temelje koji određuju kasniju uspješnost toga procesa koji je važan za uspješnu psihološku prilagodbu osoba u prijelazu u odraslost. Jedna je od teorija koja nastoji objasniti važnost roditeljskoga ponašanja u djetinjstvu za ostvarenje niza razvojnih ishoda u kasnijim životnim razdobljima Rohnerova teorija interpersonalnoga prihvaćanja – odbacivanja (teorija IPAR) (Rohner i Lansford, 2017). Ta teorija nastoji objasniti uzroke, posljedice i korelate interpersonalnoga prihvaćanja i odbacivanja. Prema toj teoriji interpersonalno odbacivanje izražava se na četiri glavna načina: (1) hladnoća nasuprot toplini, (2) hostilnost i agresivnost, (3) indiferentnost i zanemarivanje, (4) nederencirano odbacivanje. Roditeljsko odbacivanje povezano je s nizom kasnijih negativnih razvojnih ishoda, a među njima se generalno ističe loša psihološka prilagodba koja se očituje kroz sedam dispozicija: agresivnost i hostilnost, zavisnost, nisko samopoštovanje, niska samoeфикаsnost, emocionalna neresponzivnost, emocionalna nestabilnost i negativan pogled na svijet (Khaleque i Rohner, 2012; Rohner i Lansford, 2017). Međutim, nemaju sve osobe koje su doživjele roditeljsko odbacivanje lošu psihološku prilagodbu. Prema podteoriji suočavanja teorije IPAR afektivni suočavatelji (engl. *affective copers*) predstavljaju osobe koje su emocionalno stabilne premda su ih roditelji visoko odbacivali. Kao potencijalne zaštitne faktore Rohner (2005a) navodi diferencirani pojam o sebi, samoodređenje i sposobnost depersonalizacije. Pritom diferencirani pojam o sebi predstavlja sposobnost pojedinca da razumije tuđe emocije, misli i motivacije i da ih jasno razlikuje od vlastitih, osobito u bliskim odnosima. Takva Rohnerova definicija diferenciranoga pojma o sebi odgovara pokazatelju uspješne sekundarne separacije (Blos, 1967), odnosno separiranju od internalizirane slike roditelja i postizanju jasnoga osjećaja selfa kao zasebne osobe. Prema Rohneru diferencirani pojam o sebi može umanjiti negativne efekte roditeljskoga odbacivanja u djetinjstvu na psihološku prilagodbu u odrasloj dobi, odnosno imati moderacijski učinak na odnos roditeljskoga odbacivanja i psihološke prilagodbe. Međutim, Rohner napominje da diferencirani pojam o sebi također može biti narušen pod utjecajem odbacivanja, posebno u formativnim godinama djetinjstva (Rohner, 2005a). U kontekstu teorije IPAR dosad je nedovoljno istražen odnos između roditeljskoga prihvaćanja – odbacivanja i separacije – individuacije, a uvid u povezanost tih konstrukata moguć je na temelju ispitivanja roditeljskoga ponašanja sličnih teorijskih modela. Tako je

istraživanje Smojver-Ažić (1999) pokazalo da su manje roditeljsko prihvaćanje i veće odbacivanje u djetinjstvu povezani s većim negiranjem potrebe za drugima, manjom sputanošću zbog kontrole i manjom zdravom nezavisnošću. S druge strane, roditeljsko prihvaćanje i odbacivanje nije bilo značajno povezano sa separacijskom anksioznošću i čežnjom za djetinjstvom. Roditeljsko prihvaćanje i odbacivanje, kao i svih pet dimenzija separacije – individuacije, bili su povezani sa psihološkom prilagodbom.

U ovome je istraživanju cilj bio ispitati moguću moderacijsku i medijacijsku ulogu separacije – individuacije u odnosu roditeljskoga odbacivanja i psihološke prilagodbe. Kao što je prethodno navedeno, diferencirani osjećaj selfa mogući je zaštitni faktor, odnosno moderator u odnosu roditeljskoga odbacivanja i psihološke prilagodbe. S obzirom na to da se taj konstrukt povezuje s uspješnim ishodom sekundarne separacije – individuacije, u ovome je istraživanju ispitano jesu li dimenzije separacije – individuacije moderatora u odnosu roditeljskoga odbacivanja i psihološke prilagodbe u razdoblju prijelaza u odraslost. Budući da diferencirani pojam o sebi može biti pod utjecajem odbacivanja (Rohner, 2005a), a neuspješna separacija u razdoblju prijelaza u odraslost može narušiti psihološku prilagodbu pojedinca, ispitana je i moguća medijacijska uloga dimenzija separacije – individuacije u odnosu roditeljskoga prihvaćanja – odbacivanja i psihološke prilagodbe. Na temelju prethodnih istraživanja (Smojver-Ažić, 1999) očekuje se da će negiranje potrebe za drugima, sputanost zbog kontrole i zdrava nezavisnost biti značajni medijatori u odnosu roditeljskoga prihvaćanja – odbacivanja i psihološke prilagodbe. Kada je riječ o dimenzijama separacijske anksioznosti i čežnje za djetinjstvom, zbog njihove nepovezanosti s roditeljskim ponašanjima (Smojver-Ažić, 1999) ne očekuje se ni njihov medijatorski efekt.

Metoda

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 205 studenata. S obzirom na relativno malen broj muških sudionika ($N = 36$), kao i na činjenicu da se u okviru teorije IPAR uglavnom provode zasebne analize za muškarce i za žene, u ovome radu izvijestit ćemo samo o rezultatima ženskih sudionika ($N = 169$). Prosječna dob sudionica bila je 21.87 godina ($SD = 2.05$, $min = 18$, $max = 27$). Pritom 93.5 % uzorka sačinjavaju redovite studentice. Ispitan je trenutni bračni status roditelja sudionica te je utvrđeno da ih je 85.2 % u braku, 0.6 % u izvanbračnoj zajednici, 10.7 % razvedeno, a 3.6 % su udovice/udovci. Ukupno 88.8 % sudionica navodi da su tijekom djetinjstva i adolescencije većinu vremena živjele s obama biološkim roditeljima. Kada je riječ o broju djece u obitelji, 9.5 % sudionica bile su jedinice u obitelji, 47.3 % sudionica jedno je od dvoje djece u obitelji, 27.8 % jedno je od troje djece, a 15.4 % dolazi iz obitelji s četvero ili više djece. Većina sudionica, odnosno 53.3 % živi u

roditeljskome domu, 21.3 % u studentskome domu, 17.2 % kao podstanari, a 8.3 % u vlastitome stanu ili kući. Kada je riječ o socioekonomskome statusu, 50.9 % sudionica smatra da je njihov status osrednji, 32 % da je dobar (nešto viši od većine drugih obitelji), 8.3 % da je izvrstan (znatno viši od većine drugih obitelji), 8.3 % da je loš (nešto niži od većine drugih obitelji), a 0.6 % da je jako loš (znatno niži od većine drugih obitelji). Sve su sudionice u razdoblju od 7. do 12. godine života imale majku / žensku skrbnicu, a 97 % sudionica imalo je oca / muškoga skrbnika. Ovdje analiziran uzorak usporediv je s populacijom studenata prema istraživanju portala Eurostudent.hr s obzirom na prosječnu dob i smještaj za vrijeme studiranja (Rimac, 2021).

Mjerni instrumenti

Upitnik roditeljskoga prihvaćanja – odbacivanja

Primijenjen je Upitnik roditeljskoga prihvaćanja – odbacivanja (*Parental Acceptance/Rejection Questionnaire – PARQ*, Rohner, 2005b; Rohner i Ali, 2020a). Korištena je skraćena verzija originalnoga upitnika za odrasle osobe s dvjema paralelnim formama za procjenu oca i majke, a svaka se sastoji od 24 čestice (Rohner i sur., 2019). Upitnici roditeljskoga prihvaćanja – odbacivanja ispituju percipirano roditeljsko prihvaćanje i odbacivanje u razdoblju od 7. do 12. godine života djeteta. U našem istraživanju upitnik očeva prihvaćanja – odbacivanja ispunjavale su samo sudionice koje su u razdoblju od 7. do 12. godine imale oca / muškoga skrbnika, a upitnik majčina prihvaćanja – odbacivanja sudionice koje su u istome razdoblju imale majku / žensku skrbnicu.

Sudionice procjenjuju svoje slaganje s tvrdnjama koje se odnose na opis ponašanja roditelja na skali od 1 (*gotovo uvijek netočno*) do 4 (*gotovo uvijek točno*). Upitnik se sastoji od četiriju supskala: roditeljska toplina / prihvaćanje, roditeljska agresivnost / neprijateljstvo, roditeljska indiferentnost / zanemarivanje i roditeljsko nediferencirano odbacivanje. Primjeri čestica glase: „Govorio je lijepo o meni” (toplina/prihvaćanje), „Strogo me kažnjavao kada je bio ljut” (agresivnost/neprijateljstvo), „Nije obraćao pažnju na mene” (indiferentnost/zanemarivanje), „Zapravo me nije volio” (nediferencirano odbacivanje). Moguće je računati rezultate na pojedinim supskalama ili ukupan rezultat na upitniku (indeks prihvaćanja – odbacivanja, IPO) koji se dobiva zbrajanjem rezultata na svim supskalama uz prethodno obrnuto bodovanje na supskali toplina/prihvaćanje, čime se dobiva mjera percipirane hladnoće/odbacivanja. Ukupna mjera prihvaćanja – odbacivanja kreće se u rasponu od 24 (maksimalno percipirano prihvaćanje) do 96 bodova (maksimalno percipirano odbacivanje), pri čemu rezultati veći od 60 upućuju na izraženije odbacivanje. Dobiveni koeficijenti Cronbachove α iznosili su .95 za očevo prihvaćanje – odbacivanje i .95 za majčino prihvaćanje – odbacivanje.

Upitnik psihološke prilagodbe

Primijenjen je Upitnik psihološke prilagodbe (*Personality Assessment Questionnaire* – PAQ, Rohner i Ali, 2020b; Rohner i Khaleque, 2005; Rohner i sur., 2019). Upitnik je mjera samoprocjene sedam dispozicija povezanih s iskustvom interpersonalnoga prihvaćanja i odbacivanja koje su indikatori opće psihološke prilagodbe: neprijateljstvo/agresivnost, ovisnost, nisko samopoštovanje, niska samoadekvatnost, emocionalna neresponzivnost, emocionalna nestabilnost te negativan pogled na svijet. U ovome je istraživanju korištena skraćena verzija (42 čestice). Primjer čestice glasi: „Teško mi je drugima pokazati svoje osjećaje”. Sudionica procjenjuje svoje slaganje s tvrdnjama na skali od 1 (*gotovo uvijek točno*) do 4 (*gotovo uvijek netočno*), a ukupni rezultat na upitniku predstavlja linearnu kombinaciju rezultata na tvrdnjama upitnika. Osim ukupnoga rezultata, moguće je zbrojiti čestice svih 7 ljestvica upitnika. Ukupni rezultat na upitniku kreće se u rasponu od 42 do 168, pri čemu viši rezultat ukazuje na lošiju psihološku prilagodbu. Koeficijent unutarnje konzistencije Cronbachova α za ukupni rezultat na upitniku u ovome istraživanju iznosi .91.

Upitnik separacije – individuacije za adolescente

Primijenjena je hrvatska verzija Upitnika separacije – individuacije za adolescente (Smojver-Ažić, 1998) koja predstavlja prilagodbu upitnika SITA (*Separation-Individuation Test of Adolescence*, Levine i sur., 1986). Upitnik se sastoji od 45 tvrdnji, a sadrži pet supskala: negiranje potrebe za drugima, separacijsku anksioznost, sputanost zbog roditeljske kontrole, čežnju za djetinjstvom i zdravu nezavisnost. Primjeri čestica glase: „Zapravo mi nitko ne treba” (negiranje potrebe za drugima), „Zastrašujuća mi je i pomisao da budem sam/sama” (separacijska anksioznost), „Jako mi je teško izboriti nezavisnost od roditelja” (sputanost zbog roditeljske kontrole), „Bilo mi je ljepše kad sam bio/bila dijete i mogao/mogla se osloniti na roditelje” (čežnja za djetinjstvom) i „Ne smetaju mi manja neslaganja u bliskim odnosima” (zdrava nezavisnost). Sudionice procjenjuju slaganje s tvrdnjama na skali od 1 do 4, pri čemu 1 znači *uopće se ne slažem*, a 4 *u potpunosti se slažem*. Ukupni rezultat na svakoj supskali dobiva se linearnom kombinacijom rezultata na pojedinim česticama. Koeficijenti Cronbachove α u ovome istraživanju iznose: .87 (negiranje potrebe za drugima), .68 (separacijska anksioznost), .85 (sputanost zbog roditeljske kontrole), .88 (čežnja za djetinjstvom) i .75 (zdrava nezavisnost).

Upitnik demografskih podataka

Također, primijenjen je Upitnik sociodemografskih podataka koji je sadržavao pitanja o spolu, dobi, studentskome statusu, razini i području studija, bračnome i radnom statusu roditelja, životnome standardu obitelji, članovima kućanstva tijekom odrastanja, mjestu stanovanja te broju djece u obitelji.

Postupak

Prije početka prikupljanja podataka izrađen je obrazac u aplikaciji Google Forms koji je sadržavao informacije o temi i svrsi provedbe istraživanja. Sudionici su regrutirani slanjem upitnika za sudjelovanje na e-adrese studenata, objavljivanjem poveznice s upitnikom u različitim studentskim grupama na Facebooku te metodom snježne grude (prosljeđivanjem upitnika među poznanicima). Prije sudjelovanja sudionicima je naglašeno da je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno i anonimno, da će njihovi odgovori biti korišteni isključivo u znanstvene svrhe te analizirani samo na grupnoj razini. Naglašeno je da razina stresa i/ili neugode tijekom sudjelovanja u istraživanju nije veća od one koju doživljavaju u svakodnevnim situacijama, kao i to da mogu odustati od istraživanja bilo u kojemu trenutku bez ikakvih posljedica. Sudionicima je rečeno na koju se e-adresu mogu javiti ako imaju pitanja povezana s istraživanjem ili ako ih zanimaju povratne informacije o zaključcima istraživanja. Također, navedeni su kontaktni podatci besplatnoga savjetovališta kojemu se sudionici mogu obratiti ako istraživanje kod njih potakne osjećaje ili razmišljanja koje imaju potrebu podijeliti sa stručnom osobom. Za ispunjavanje upitnika bilo je potrebno 15 – 20 minuta.

Rezultati

Statističke analize prikupljenih podataka provedene su u statističkome programu SPSS, a za provedbu medijacijskih i moderacijskih analiza korišten je dodatak PROCESS macro statističkomu programu SPSS.

Deskriptivni podatci i povezanost između ispitanih varijabli

Kao što je vidljivo u Tablici 1., sudionice u prosjeku izvještavaju o visokome očevu i majčinu prihvaćanju, odnosno o niskome odbacivanju. Također, u prosjeku izvještavaju o umjereno dobroj psihološkoj prilagodbi.

Da bismo ispitali postoji li značajna povezanost između mjerenih varijabli, izračunani su Pearsonovi koeficijenti korelacije (Tablica 2.). Veće očevu i majčinu odbacivanje povezano je s većim negiranjem potrebe za drugima, većom sputanošću zbog roditeljske kontrole i manjom zdravom nezavisnošću. Nije utvrđena značajna povezanost roditeljskoga odbacivanja sa separacijskom anksioznošću i čežnjom za djetinjstvom. Loša psihološka prilagodba povezana je s većim očevim i majčinih odbacivanjem, kao i s većim negiranjem potrebe za drugima, separacijskom anksioznošću, sputanošću zbog roditeljske kontrole i čežnjom za djetinjstvom. Također, lošija psihološka prilagodba u negativnoj je korelaciji sa zdravom nezavisnošću.

Tablica 1.*Deskriptivni podatci za ispitivane varijable*

		<i>N</i>	Min	Max	<i>M</i>	<i>SD</i>	Spljoštenost	Simetričnost	Shapiro Wilk
Odnos s roditeljima	Očevo odbacivanje	164	24	86	37.42	13.34	1.24	1.08	.86**
	Majčino odbacivanje	169	24	72	33.02	11.28	1.63	2.19	.78**
Prilagodba	Psihološka prilagodba	169	55	144	88.08	16.81	0.60	0.03	.97*
Separacija – individualizacija	Negiranje	169	10	33	14.17	4.78	1.76	3.11	.79**
	Separacijska anksioznost	169	12	36	23.57	4.73	-0.14	-0.27	.99
	Sputanost	169	12	44	23.64	7.16	0.71	-0.06	.95**
	Čežnja	169	6	24	14.05	4.91	0.25	-0.75	.97**
	Zdrava nezavisnost	169	18	32	27.67	3.42	-0.75	-0.20	.92**

* $p < .05$. ** $p < .01$.**Tablica 2.***Pearsonovi koeficijenti korelacije između ispitivanih varijabli*

	2	3	4	5	6	7	8
1. Očevo odbacivanje	.43**	.19**	.00	.20**	-0.02	-.19**	.26**
2. Majčino odbacivanje	1	.19**	-.10	.26*	-0.08	-.14*	.22**
3. Negiranje potrebe za drugima		1	-.06	.31**	.07	-.17**	.32**
4. Separacijska anksioznost			1	-.07	.25**	-.01	.11*
5. Sputanost zbog roditeljske kontrole				1	.04	-.27**	.35**
6. Čežnja za djetinjstvom					1	-.10	.18**
7. Zdrava nezavisnost						1	-.22**
8. Psihološka prilagodba							1

* $p < .05$. ** $p < .01$.**Provedba moderacijskih analiza**

Prije provođenja moderacijskih analiza provjereno je jesu li zadovoljeni preduvjeti za planirane linearne regresijske analize. Da bi se izbjegla multikolinearnost, prije provedbe moderacijske analize standardizirane su sve varijable te je zaključeno da su pretpostavke za provedbu planiranih analiza zadovoljene. Provedene su moderacijske analize sa psihološkom prilagodbom kao kriterijem, očevim/majčnim prihvaćanjem – odbacivanjem kao prediktorima i

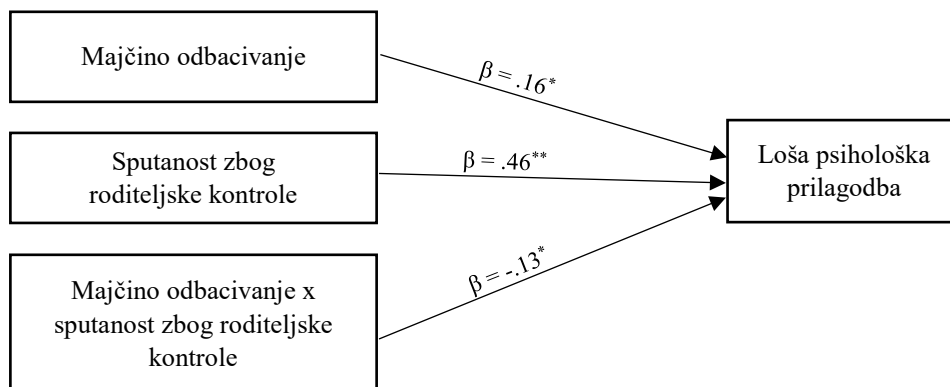
različitim dimenzijama separacije kao moderatorima. S obzirom na velik broj provedenih analiza (ukupno 10), izvijestit ćemo samo o rezultatima analiza za koje je moderacijski efekt bio značajan ($p < .05$).

Iz rezultata prikazanih na Slici 1. vidljivo je da veće majčino odbacivanje i veća sputanost zbog roditeljske kontrole značajno doprinose lošijoj psihološkoj prilagodbi. Interakcijski je učinak majčina odbacivanja i sputanosti na psihološku prilagodbu značajan ($\beta = -.13, p < .05$). Prediktorskim varijablama objašnjeno je 25.56 % varijance psihološke prilagodbe ($F[3, 165] = 18.89, p < .001$). Na Slici 2. prikazan je moderacijski efekt sputanosti u odnosu majčina prihvaćanja – odbacivanja i psihološke prilagodbe. Niska sputanost zbog roditeljske kontrole ublažava efekt majčina odbacivanja na psihološku prilagodbu. S druge strane, osobe koje doživljavaju visoku sputanost zbog roditeljske kontrole imat će lošu psihološku prilagodbu neovisno o razini majčina odbacivanja u djetinjstvu.

U preostalim testiranim moderacijskim analizama različite dimenzije separacije – individuacije nisu bile značajni moderatori u odnosu roditeljskoga odbacivanja i psihološke prilagodbe.

Slika 1.

Rezultati moderacijske analize sa sputanošću zbog roditeljske kontrole kao moderatorom u odnosu majčina odbacivanja i psihološke prilagodbe

Napomena. Svi su prikazani koeficijenti standardizirani regresijski koeficijenti.

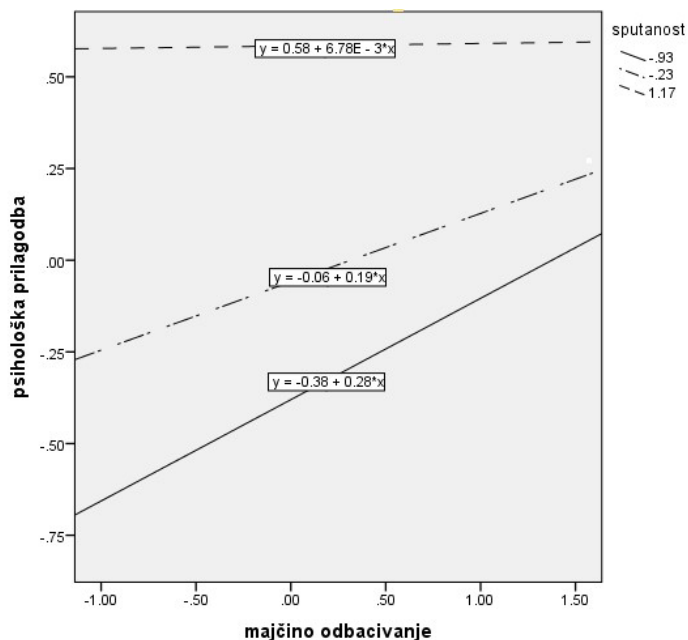
* $p < .05$. ** $p < .01$.

Provedba medijacijskih analiza

Provedene su medijacijske analize sa psihološkom prilagodbom kao kriterijem, očevim/majčnim prihvaćanjem – odbacivanjem kao prediktorima i različitim dimenzijama separacije kao medijatorima. S obzirom na to da su samo tri dimenzije separacije – individuacije (negiranje potrebe za drugima, sputanost zbog roditeljske kontrole, zdrava nezavisnost) značajno povezane s roditeljskim prihvaćanjem – odbacivanjem, samo su te tri dimenzije uključene u analizu kao potencijalni medijatori. Rezultati provedenih analiza prikazani su na Slikama 3. i 4.

Slika 2.

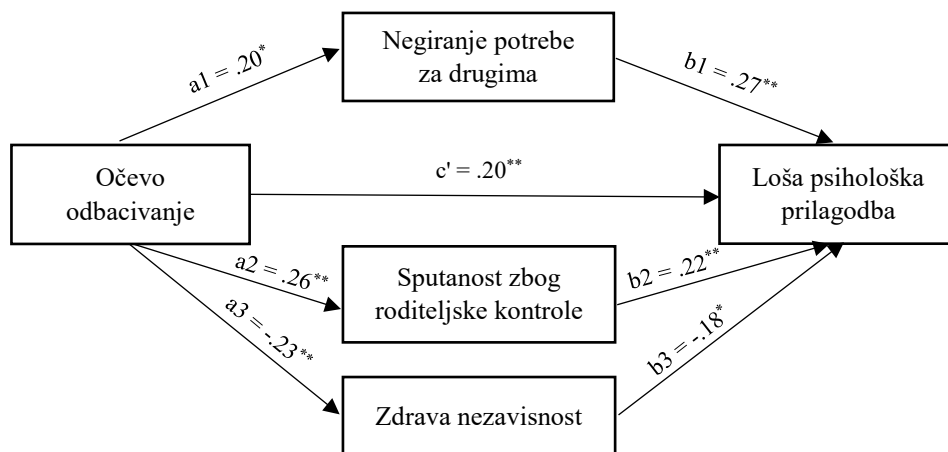
Interakcijski efekt majčina odbacivanja i sputanosti na psihološku prilagodbu

Napomena. Sve su tri varijable standardizirane, stoga su na osima x i y prikazane z-vrijednosti.

Slika 3.

Rezultati testiranja modela s dimenzijama separacije – individuacije kao medijatorima u odnosu očeva prihvaćanja – odbacivanja i psihološke prilagodbe.

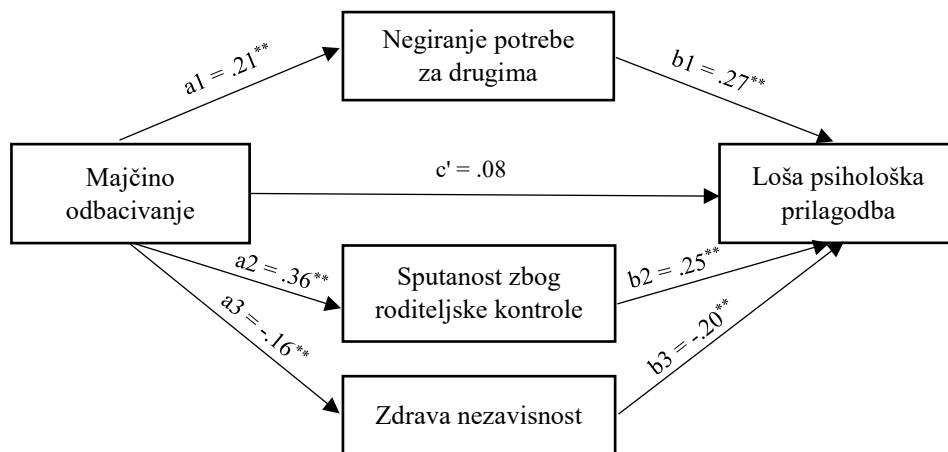

Napomena. Prikazani su standardizirani koeficijenti putova.

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Slika 4.

Rezultati testiranja modela s dimenzijama separacije – individuacije kao medijatorima u odnosu majčina prihvaćanja – odbacivanja i psihološke prilagodbe.

Napomena. Prikazani su standardizirani koeficijenti putova.

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Rezultati prve provedene medijacijske analize (Slika 3.) ukazuju na to da veće očevo odbacivanje doprinosi većemu negiranju potrebe za drugima, većoj sputanosti zbog roditeljske kontrole i manjoj zdravoj nezavisnosti. Veće negiranje i sputanost te manja zdrava nezavisnost doprinose lošijoj psihološkoj prilagodbi. Neizravan je učinak očeva odbacivanja na psihološku prilagodbu kroz navedene tri dimenzije separacije – individuacije značajan ($a1b1 + a2b2 + a3b3 = 0.15$, $SDe = .04$, $BootCI_{95}[0.07; 0.24]$). Riječ je o nepotpunoj medijaciji jer je izravan doprinos očeva odbacivanja psihološkoj prilagodbi također značajan ($c' = .20$, $p < .01$). Očevo odbacivanje, sputanost, negiranje i zdrava nezavisnost zajedno objašnjavaju značajan dio varijance psihološke prilagodbe ($R^2 = 36.62\%$, $F[4, 159] = 22.96$, $p < .01$).

Rezultati druge provedene medijacijske analize (Slika 4.) ukazuju na to da veće majčino odbacivanje doprinosi većemu negiranju potrebe za drugima, većoj sputanosti zbog roditeljske kontrole i manjoj zdravoj nezavisnosti. Veće negiranje i sputanost te manja zdrava nezavisnost doprinose lošijoj psihološkoj prilagodbi. Neizravan je učinak majčina odbacivanja na psihološku prilagodbu kroz navedene tri dimenzije separacije – individuacije značajan ($a1b1 + a2b2 + a3b3 = 0.18$, $SDe = .05$, $BootCI_{95}[0.08; 0.29]$). Riječ je o potpunoj medijaciji jer izravan doprinos majčina odbacivanja psihološkoj prilagodbi nije značajan ($c' = .08$, $p > .05$). Majčino odbacivanje, sputanost, negiranje i zdrava nezavisnost zajedno objašnjavaju značajan dio varijance psihološke prilagodbe ($R^2 = 34.07\%$, $F[4, 164] = 21.18$, $p < .01$).

Rasprava

Cilj je ovoga istraživanja bio ispitati moguću moderacijsku i medijacijsku ulogu separacije – individuacije u odnosu roditeljskoga prihvatanja – odbacivanja i psihološke prilagodbe. Podteorija suočavanja teorije IPAR navodi diferencirani pojam o sebi kao mogući zaštitni faktor koji umanjuje negativne efekte roditeljskoga odbacivanja na psihološku prilagodbu u odrasloj dobi. S obzirom na to da Rohnerova definicija diferenciranoga pojma o sebi konceptualno odgovara uspješnomu ishodu sekundarne separacije – individuacije, tj. postizanju jasnoga osjećaja selfa kao zasebne osobe koja je separirana od internalizirane slike roditelja, očekivano je da će pokazatelji uspješne separacije – individuacije (visoka zdrava nezavisnost, nisko negiranje potrebe za drugima, niska separacijska anksioznost, niska sputanost zbog roditeljske kontrole i niska čežnja za djetinjstvom) biti zaštitni faktori u odnosu roditeljskoga odbacivanja i psihološke prilagodbe. Dobiveni rezultati istraživanja uglavnom nisu u skladu s tim očekivanjima, odnosno nisu dobiveni značajni moderacijski učinci četiriju dimenzija separacije – individuacije (zdrava nezavisnost, separacijska anksioznost, negiranje potrebe za drugima, čežnja za djetinjstvom). Značajan moderacijski učinak potvrđen je samo u modelu s majčinim odbacivanjem kao prediktorom i sputanošću zbog roditeljske kontrole kao moderatorom. Utvrđeno je da niska razina sputanosti zbog roditeljske kontrole ublažava negativan efekt percipiranoga majčina odbacivanja u djetinjstvu na trenutnu psihološku prilagodbu. Dakle, osoba čija je majka u djetinjstvu bila hladna i iskazivala neprihvatanje kroz agresivno ponašanje, zanemarivanje ili druge oblike odbacivanja svejedno može imati dobru psihološku prilagodbu u razdoblju prijelaza u odraslost ako trenutno doživljava nisku sputanost zbog roditeljske kontrole. S druge strane, osobe koje imaju visoku razinu sputanosti zbog roditeljske kontrole imaju lošu psihološku prilagodbu neovisno o stupnju percipiranoga majčina odbacivanja u djetinjstvu.

Očito je za psihološku prilagodbu u prijelazu u odraslost posebno važno da roditelji trenutno pretjerano ne kontroliraju i ne prezaštićuju dijete te odsutnost takvih ponašanja može umanjiti efekte ranijih negativnih životnih iskustava. Pretjerana kontrola u tome životnom razdoblju vjerojatno narušava psihološku prilagodbu time što ometa postizanje kriterija odraslosti, što može doprinijeti većoj anksioznosti i depresivnosti (Živčić-Bećirević i sur., 2020). U nizu dosadašnjih istraživanja potvrđeno je da je roditeljska kontrola negativan prediktor psihološke prilagodbe. Longitudinalno istraživanje Loeb i suradnika (2020) pokazalo je da su osobe koje su izvijestile o visokoj psihološkoj kontroli roditelja u ranoj adolescenciji (13 g.) rjeđe bile u romantičnoj vezi u dobi od 32 godine te su imale slabije akademsko postignuće. Visoka trenutna roditeljska psihološka kontrola doprinosi lošijoj samoregulaciji te posredno manjoj socijalnoj kompetentnosti s vršnjacima i romantičnim partnerima u razdoblju prijelaza u odraslost (Moilanen i Manuel, 2017). Također, očeva i majčina psihološka kontrola doprinose rizičnomu ponašanju u razdoblju prijelaza u odraslost. Osobe koje doživljavaju veću očevu psihološku kontrolu imaju niže samopoštovanje (Faherty i sur., 2020). Visoka majčina

psihološka kontrola doprinosi višoj razini anksioznih simptoma i poteškoćama u regulaciji emocija (Goger i sur., 2020). Stoga su rezultati našega rada u skladu s postojećom literaturom o negativnim efektima roditeljske psihološke kontrole, ali ukazuju i na to da niska razina roditeljske kontrole može biti zaštitni faktor, odnosno može umanjiti negativne efekte ranijega majčina odbacivanja.

Zanimljivo je da u našem istraživanju negativni efekti očeva odbacivanja u djetinjstvu na trenutnu psihološku prilagodbu ostaju prisutni i u slučaju niske sputanosti zbog roditeljske kontrole. Ti rezultati ukazuju na to da se negativni učinak očeva odbacivanja u djetinjstvu na kasniju psihološku prilagodbu ne umanjuje ni kod žena koje uspješnije prolaze proces separacije – individuacije. Mnoga istraživanja provedena u kontekstu teorije IPAR ukazuju na važnost očeva prihvaćanja za psihološku prilagodbu djeteta (Ahmed i sur., 2012; Carrasco i Rohner, 2012; Veneziano, 2003). Odnos s ocem u djetinjstvu posebno je važan za kasniju prilagodbu ženske djece. Primjerice, u istraživanju koje su proveli Sultana i Khaleque (2015) samo je očevo prihvaćanje – odbacivanje bilo značajan prediktor psihološke prilagodbe kćeri, dok su i očevo i majčino prihvaćanje – odbacivanje bili značajni prediktori prilagodbe sinova.

U ovome je istraživanju ispitan i mogući medijacijski učinak triju dimenzija separacije – individuacije (negiranje potrebe za drugima, sputanost zbog roditeljske kontrole, zdrava nezavisnost) u odnosu roditeljskoga odbacivanja i psihološke prilagodbe. U obama testiranim modelima potvrđen je značajan medijacijski učinak tih triju dimenzija separacije – individuacije. Veće percipirano očevo i majčino odbacivanje u djetinjstvu doprinose većemu negiranju potrebe za drugima, većoj sputanosti zbog roditeljske kontrole i manjoj zdravoj nezavisnosti u razdoblju prijelaza u odraslost te tako posredno doprinose lošijoj psihološkoj prilagodbi. Kao što je navedeno, separacija – individuacija je dugogodišnji proces koji započinje u najranijoj životnoj dobi te stoga uspješnost razrješavanja toga procesa u razdoblju prijelaza u odraslost u određenoj mjeri ovisi o odnosu s roditeljima u djetinjstvu. Stoga će roditelji koji u postupanju prema svojoj djeci u djetinjstvu iskazuju visoku toplinu te ne postupaju agresivno ni zanemarujuće u razdoblju prijelaza u odraslost češće imati djecu koja imaju manje poteškoća u separaciji i koja su bolje psihološki prilagođena. To se može objasniti i time da roditelji koji u djetinjstvu primjereno odgojno postupaju češće nastavljaju primjereno postupati i u razdoblju prijelaza u odraslost, pružajući adekvatnu podršku djetetovoj autonomiji i izbjegavajući pretjerano zaštićivanje, što djetetu olakšava postizanje samostalnosti i ostvarivanje kriterija odraslosti. Zanimljivo je da je izravan učinak očeva odbacivanja na psihološku prilagodbu značajan, a majčina odbacivanja neznajčan. Odnosno, tri medijatorske varijable u potpunosti objašnjavaju povezanost majčina odbacivanja i psihološke prilagodbe, što ukazuje na to da loš odnos s majkom u djetinjstvu narušava psihološku prilagodbu prije svega zato što ometa uspješnu separaciju. To je u skladu sa značajnom moderacijom potvrđenom u ovome istraživanju, a koja upućuje na to da ranije majčino odbacivanje ne mora nužno narušiti trenutnu

psihološku prilagodbu ako osoba trenutno ne doživljava pretjeranu sputanost zbog roditeljske kontrole. Nasuprot tomu, kada se kontroliraju sputanost zbog kontrole, negiranje potrebe za povezanošću i zdrava nezavisnost, negativan doprinos očeva odbacivanja psihološkoj prilagodbi i dalje ostaje značajan, što ukazuje na to da odnos oca prema djetetu u djetinjstvu narušava kasniju psihološku prilagodbu, ne samo time što otežava separaciju u razdoblju prijelaza u odraslost, već i kroz neke druge mehanizme koje je još potrebno utvrditi.

Ograničenja i preporuke za buduća istraživanja

Naposlijetku, potrebno je napomenuti neka ograničenja ovoga istraživanja. Analize u ovome istraživanju provedene su samo na ženskim sudionicima i na prigodnome, većinski studentskom uzorku, što ograničava mogućnost generalizacije nalaza ovoga istraživanja na populaciju osoba u prijelazu u odraslost. Također, premda medijacijski modeli pretpostavljaju uzročno-posljedične odnose, interpretaciju dobivenih nalaza treba uzeti s dozom opreza s obzirom na korelacijsku prirodu istraživanja. Usto, ispitano je percipirano roditeljsko odbacivanje, pri čemu je traženo da se sudionice prisjećaju roditeljskoga ponašanja prema njima u dobi od 7 do 12 godina. Ta mjera roditeljskoga odbacivanja može biti neobjektivna jer trenutni odnos s roditeljima može dijelom utjecati na percepciju ranijega odnosa s roditeljima. Tako sudionice koje trenutno imaju loš odnos s roditeljima i lošu psihološku prilagodbu mogu biti sklonije prisjetiti se negativnih ponašanja roditelja u djetinjstvu.

U budućim istraživanjima o odnosu separacije – individuacije, obiteljskih čimbenika i psihološke prilagodbe u prijelazu u odraslost poželjno bi bilo uključiti veći broj sudionika obaju spolova da bi se utvrdilo postoje li spolne razlike u efektu odnosa s ocem/majkom na zdravu separaciju i prilagodbu u tome životnom razdoblju. Također, dobiveni rezultati upućuju na to da negativan odnos oca prema djetetu u djetinjstvu narušava kasniju psihološku prilagodbu, ne samo time što otežava separaciju u razdoblju prijelaza u odraslost, već i kroz neke druge mehanizme, stoga bi buduća istraživanja trebala utvrditi koji još mehanizmi igraju ulogu u odnosu očeva ponašanja prema djetetu i kasnije lošije psihološke prilagodbe. Usto, potrebno je dodatno istražiti moguće zaštitne faktore koji umanjuju negativne efekte očeva odbacivanja na psihološku prilagodbu kod žena u prijelazu u odraslost. S obzirom na moguće generacijske razlike u procesu osamostaljivanja (npr. Kutlak, 2021), zanimljivo bi bilo usporediti efekte procesa separacije – individuacije i ostvarivanja kriterija odraslosti na psihološku prilagodbu osoba različitih generacija.

Praktične implikacije

Rezultati dobiveni u ovome istraživanju korisni su za edukaciju stručnjaka koji rade s osobama u prijelazu u odraslost o faktorima koji utječu na psihološku prilagodbu u toj dobi, o efektima roditeljskoga odbacivanja i o važnosti trenutnoga odnosa s roditeljima i njihove podrške djetetovoj autonomiji. Nalaz ovoga

istraživanja upućuje na negativne učinke pretjerane roditeljske kontrole, jedne od dimenzija sve prisutnijega helikopterskog roditeljstva povezanoga s anksioznošću i depresijom kod djece (Vigdal i Brønnick, 2022). Roditelje je važno informirati o neželjenim efektima toga oblika roditeljstva te ih usmjeriti na poboljšanje trenutnoga odnosa. Usmjeravanje roditelja na pružanje podrške autonomiji i smanjivanje stupnja kontrole može unaprijediti psihološku prilagodbu mladih osoba (Smojver-Ažić i Živčić-Bećirević, 2016). U intervencijama usmjerenima na roditelje može ih se educirati o tome što je zdrava separacija – individuacija te kako podržati autonomiju svojega djeteta u tome razdoblju, a istovremeno imati emocionalno blizak odnos s njim. Bitno je istaknuti i ulogu prevencije koja može započeti već u najranijoj dobi djeteta kroz programe i edukacije roditelja s ciljem pružanja podrške roditeljima u izazovima roditeljstva, a koji će moći imati efekta i na psihološku prilagodbu njihove djece u prijelazu u odraslost (Salari i Enebrink, 2018; Sim i sur., 2022).

Zaključno, ovo je istraživanje ispitalo ulogu separacije – individuacije u odnosu roditeljskoga odbacivanja i psihološke prilagodbe u razdoblju prijelaza u odraslost na uzorku studentica. Utvrđeno je da niska sputanost zbog roditeljske kontrole ublažava efekte majčina odbacivanja na psihološku prilagodbu. Također, tri dimenzije separacije – individuacije (sputanost zbog roditeljske kontrole, zdrava nezavisnost i negiranje potrebe za drugima) značajni su medijatori u odnosu roditeljskoga odbacivanja i psihološke prilagodbe. Navedeni rezultati proširuju spoznaje o važnosti odnosa s roditeljima u djetinjstvu, kao i trenutne separacije – individuacije za uspješnu psihološku prilagodbu osoba u prijelazu u odraslost. Edukacija stručnjaka koji rade s mladim osobama o tim nalazima može im pomoći u razumijevanju uzroka problema klijenata u psihoterapijskome radu. Važno je staviti naglasak na implementaciju preventivnih intervencija usmjerenih na adekvatno roditeljstvo te prepoznati važnost poticanja i educiranja roditelja o važnosti angažiranja u takvim programima.

Literatura

- Ahmed, R. A., Rohner, R. P. i Carrasco, M. A. (2012). Relations between psychological adjustment and perceived parental, sibling, best friend, and teacher acceptance among Kuwaiti adolescents. U: K. Ripoll-Nuñez, A. L. Comunian i C. M. Brown (Ur.), *Expanding horizons: Current research on interpersonal acceptance* (str. 1–10). BrownWalker Press.
- Arnett, J. J. (1998). Learning to stand alone: The contemporary American transition to adulthood in cultural and historical context. *Human Development*, 41, 295–315. <https://doi.org/10.1159/000022591>
- Arnett, J. J. (2014). Presidential address: The emergence of emerging adulthood. *Emerging Adulthood*, 2(3), 155–162. <https://doi.org/10.1177/2167696814541096>
- Blos, P. (1967). The second individuation process of adolescence. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 22, 163–186. <https://doi.org/10.1080/00797308.1967.11822595>

- Blos, P. (1979). *The adolescent passage: Developmental issues*. International Universities Press.
- Carrasco, M. A. i Rohner, R. P. (2012). Relationship between perceived parental acceptance and children's psychological adjustment in the context of differential parental power and prestige. *Journal of Child and Family Studies*, 21(5), 1–8.
<https://doi.org/10.1007/s10826-012-9675-0>
- Cohen, P., Kasen, S., Chen, H., Hartmark, C. i Gordon, K. (2003). Variations in patterns of developmental transitions in the emerging adulthood period. *Developmental Psychology*, 39, 657–669. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.39.4.657>
- Delhaye, M., Kempnaers, C., Linkowski, P., Stroobants, R. i Goossens, L. (2012). Perceived parenting and separation-individuation in Belgian college students: Associations with emotional adjustment. *The Journal of Psychology*, 146(4), 353–370.
<https://doi.org/10.1080/00223980.2011.637996>
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2021). *Prirodno kretanje stanovništva u 2020*. https://podaci.dzs.hr/media/0niiakta/si-1684_web.pdf
- Eurostat (2023a). *Eurostat regional yearbook – 2023 edition*. Publications Office of the European Union. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/15234730/17582411/KS-HA-23-001-EN-N.pdf/5d783d9e-9cb3-897c-8360-5122563ae8f3?version=6.0&t=1700579783008>
- Eurostat (2023b). *EU statistics on income and living conditions* [Data set]. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-living-conditions>
- Faherty, A. N., Lowe, K. i Arnett, J. J. (2020). Mind games: Parental psychological control and emerging adults' adjustment. *Journal of Social and Personal Relationships*, 37(2), 695–714. <https://doi.org/10.1177/0265407519877240>
- Goger, P., Rozenman, M. i Gonzalez, A. (2020). The association between current maternal psychological control, anxiety symptoms, and emotional regulatory processes in emerging adults. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 68, članak 101563. <https://doi.org/10.1016/j.jbtep.2020.101563>
- Hoffman, J. A. (1984). Psychological separation of late adolescents from their parents. *Journal of Counseling Psychology*, 31(2), 170–178. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.31.2.170>
- Khaleque, A. i Rohner, R. P. (2012). Transnational relations between perceived parental acceptance and personality dispositions of children and adults: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 16, 103–115.
<https://doi.org/10.1177/1088868311418986>
- Kins, E., Soenens, B. i Beyers, W. (2012). Parental psychological control and dysfunctional separation-individuation: A tale of two different dynamics. *Journal of Adolescence*, 35(5), 1099–1109. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2012.02.017>
- Koepke, S. i Denissen, J. J. A. (2012). Dynamics of identity development and separation-individuation in parent-child relationships during adolescence and emerging adulthood – A conceptual integration. *Developmental Review*, 32(1), 67–88.
<https://doi.org/10.1016/j.dr.2012.01.001>

- Kutlak, J. (2021). Individualism and self-reliance of generations Y and Z and their impact on working environment: An empirical study across 5 European countries. *Problems and Perspectives in Management*, 19(1), 39–52.
[http://dx.doi.org/10.21511/ppm.19\(1\).2021.04](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.19(1).2021.04)
- Lapsley, D. K. i Edgerton, J. (2002). Separation-individuation, adult attachment style, and college adjustment. *Journal of Counseling & Development*, 80(4), 484–492.
<https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2002.tb00215.x>
- Levine, J. B., Green, C. J. i Millon, T. (1986.). The separation-individuation test of adolescence. *Journal of Personality Assessment*, 50, 123–137.
https://doi.org/10.1207/s15327752jpa5001_14
- Loeb, E. L., Kansky, J., Tan, J. S., Costello, M. A. i Allen, J. P. (2020). Perceived psychological control in early adolescence predicts lower levels of adaptation into mid-adulthood. *Child Development*, 92(2), e158–e172. <https://doi.org/10.1111/cdev.13377>
- Mahler, M. S. (1972). Rapprochement subphase of the separation-individuation process. *Psychoanalytic Quarterly*, 41, 487–506.
- Mattanah, J. F., Hancock, G. R. i Brand, B. L. (2004). Parental attachment, separation-individuation, and college student adjustment: A structural equation analysis of mediational effects. *Journal of Counseling Psychology*, 51(2), 213–225. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.51.2.213>
- McClanahan, G. i Holmbeck, G. N. (1992). Separation-individuation, family functioning, and psychological adjustment in college students: A construct validity study of the Separation-Individuation Test of Adolescence. *Journal of Personality Assessment*, 59(3), 468–485. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa5903_4
- Moilanen, K. L. i Manuel, M. L. (2017). Parenting, self-regulation and social competence with peers and romantic partners. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 49, 46–54. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2017.02.003>
- Rimac, I. (2021) *Istraživačko izvješće projekta EUROSTUDENT VII, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.*
[https://www.eurostudent.hr/userfiles/files/Istrazivanje-Eurostudent-VII-\(5A\)_FINAL.pdf](https://www.eurostudent.hr/userfiles/files/Istrazivanje-Eurostudent-VII-(5A)_FINAL.pdf)
- Rohner, R. P. (2005a). Glossary of significant concepts in parental acceptance-rejection theory. U: R. P. Rohner i A. Khaleque (Ur.), *Handbook for the study of parental acceptance and rejection* (4. izd., str. 379–397). Rohner Research Publications.
- Rohner, R. P. (2005b). Parental Acceptance-Rejection Questionnaire (PARQ): Test manual. U: R. P. Rohner i A. Khaleque (Ur.), *Handbook for the study of parental acceptance and rejection* (4. izd., str. 43–106). Rohner Research Publications.
<https://doi.org/10.1037/t05824-000>
- Rohner, R. P. i Ali, S. (2020a). Parental acceptance-rejection questionnaire (PARQ). U: V. Zeigler-Hill i T. K. Shackelford (Ur.), *Encyclopedia of Personality and Individual Differences* (str. 3425–3427). Springer International Publishing.
https://doi.org/10.1007/978-3-319-24612-3_56

- Rohner, R. P. i Ali, S. (2020b). Personality assessment questionnaire (PAQ). U: V. Zeigler-Hill i T. K. Shackelford (Ur.), *Encyclopedia of Personality and Individual Differences* (str. 3743–3745). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-24612-3_55
- Rohner, R. P., Filus, A., Melendez-Rhodes, T., Kuyumcu, B., Machado, F., Roszak, J., Hussain, S., Chyung, Y. J., Senese, V. P., Daneshmandi, S., Ashdown, B. K., Giovazolias, T., Glavak-Tkalić, R., Chen, S., Uddin, M. K., Harris, S., Gregory, N., Favero, M., Zahra, S., ... Roy, K. (2019). Psychological maladjustment mediates the relation between remembrances of parental rejection in childhood and adults' fear of intimacy: A multicultural study. *Cross-Cultural Research*, 53(5), 1–35. <https://doi.org/10.1177/1069397118822992>
- Rohner, R. P. i Khaleque, A. (2005). Personality Assessment Questionnaire (PAQ): Test Manual. U R. P. Rohner i A. Khaleque (Ur.), *Handbook for the study of parental acceptance and rejection* (4. izd., str. 187–225). Rohner Research Publications. <https://doi.org/10.1037/t05824-000>
- Rohner, R. P. i Lansford, J. E. (2017). Deep structure of the human affectional system: Introduction to interpersonal acceptance–rejection theory (IPARTheory). *Journal of Family Theory & Review*, 9, 426–440. <https://doi.org/10.1111/jftr.12219>
- Salari, R. i Enebrink, P. (2018). Role of universal parenting programs in prevention. U: M. Sanders i A. Morawska (Ur.), *Handbook of Parenting and Child Development Across the Lifespan* (str. 713–743). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-94598-9_32
- Sim, W. H., Jorm, A. F. i Yap, M. B. H. (2022). The role of parent engagement in a web-based preventive parenting intervention for child mental health in predicting parenting, parent and child outcomes. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, članak 2191. <https://doi.org/10.3390/ijerph19042191>
- Smojver-Ažić, S. (1998). Proces separacije-individuacije adolescenata: prikaz upitnika. *Društvena istraživanja*, 4–5(36–37), 603–617.
- Smojver-Ažić, S. (1999). *Privrženost roditeljima te separacija i individuacija kao odrednice psihološke prilagodbe studenata* [Neobjavljeni doktorski rad]. Filozofski fakultet, Zagreb.
- Smojver-Ažić, S. i Živčić-Bećirević, I. (2016). Supporting parents in facilitating college student adjustment. *Proceedings of Cognitive Behavioral Coaching ICCBC 2016*, 33–36. Medimond. <http://www.edlearning.it/ebook/T616.pdf>
- Sultana, S. i Khaleque, A. (2015). Differential effects of perceived maternal and paternal acceptance on male and female adult offspring's psychological adjustment. *Gender Issues*, 33(1), 42–52. <https://doi.org/10.1007/s12147-015-9147-0>
- Summers, F. (1994). *Object relations theories and psychopathology: A comprehensive text*. The Analytic Press. <https://doi.org/10.4324/9781315803395>
- Tanner, J. L. (2006). Recentring during emerging adulthood: A critical turning point in life span human development. U: J. J. Arnett i J. L. Tanner (Ur.), *Emerging adults in America: Coming of age in the 21st century* (str. 21–55). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/11381-002>

- Veneziano, R. A. (2003). The importance of paternal warmth. *Cross-Cultural Research*, 37, 265–281. <https://doi.org/10.1177/1069397103253710>
- Vigdal, J. S. i Brønnick, K. K. (2022). A systematic review of “helicopter parenting” and its relationship with anxiety and depression. *Frontiers in Psychology*, 13, članak 872981. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.872981>
- Živčić-Bećirević, I., Smojver-Ažić, S. i Martinac Dorčić, T. (2020). Perception of adulthood and psychological adjustment in emerging adults. *Društvena istraživanja*, 29(2), 195–215. <https://doi.org/10.5559/di.29.2.02>

The Role of Separation-Individuation in the Relationship Between Parental Acceptance-Rejection and Psychological Adjustment in Emerging Adulthood

Abstract

Previous research has shown that perceived parental rejection in childhood has negative effects on psychological adjustment in emerging adulthood. In the context of Interpersonal Acceptance-Rejection Theory (IPARTheory), the differentiated sense of self has been proposed as a possible protective factor. Since this outcome results from successful secondary separation-individuation, this study aimed to investigate whether separation-individuation moderates the relationship between parental acceptance-rejection and psychological adjustment in emerging adulthood. Since the separation-individuation process itself can be compromised due to adverse childhood experiences, the possible mediating role of this construct in the relationship between parental rejection and psychological adjustment was also examined. In this study, the responses of 169 female participants aged 18 to 27 years ($M = 21.87$), which were collected via an online questionnaire, were analyzed. The following instruments were used: Parental Acceptance-Rejection Questionnaire (Rohner & Ali, 2020), Personality Assessment Questionnaire (Rohner & Ali, 2020), and Separation-Individuation Questionnaire for Adolescents (Smojver-Ažić, 1998). It was found that only one dimension of separation-individuation (inhibition due to parental control) acts as a protective factor, mitigating the negative effects of perceived maternal rejection in childhood on current psychological adjustment. Three dimensions of separation-individuation (inhibition due to parental control, need denial, and healthy independence) are significant mediators in the relationship between parental rejection and psychological adjustment. Moreover, paternal rejection contributes significantly and directly to poor psychological adjustment. The findings expand our understanding of the importance of parent-child relationships in childhood, as well as the current separation-individuation, for psychological adjustment in emerging adulthood.

Keywords: parental acceptance-rejection, IPARTheory, psychological adjustment, emerging adulthood, separation-individuation

Primljeno: 23. 1. 2024.

